

Dioscorida

Bájní ostrov Sokotra

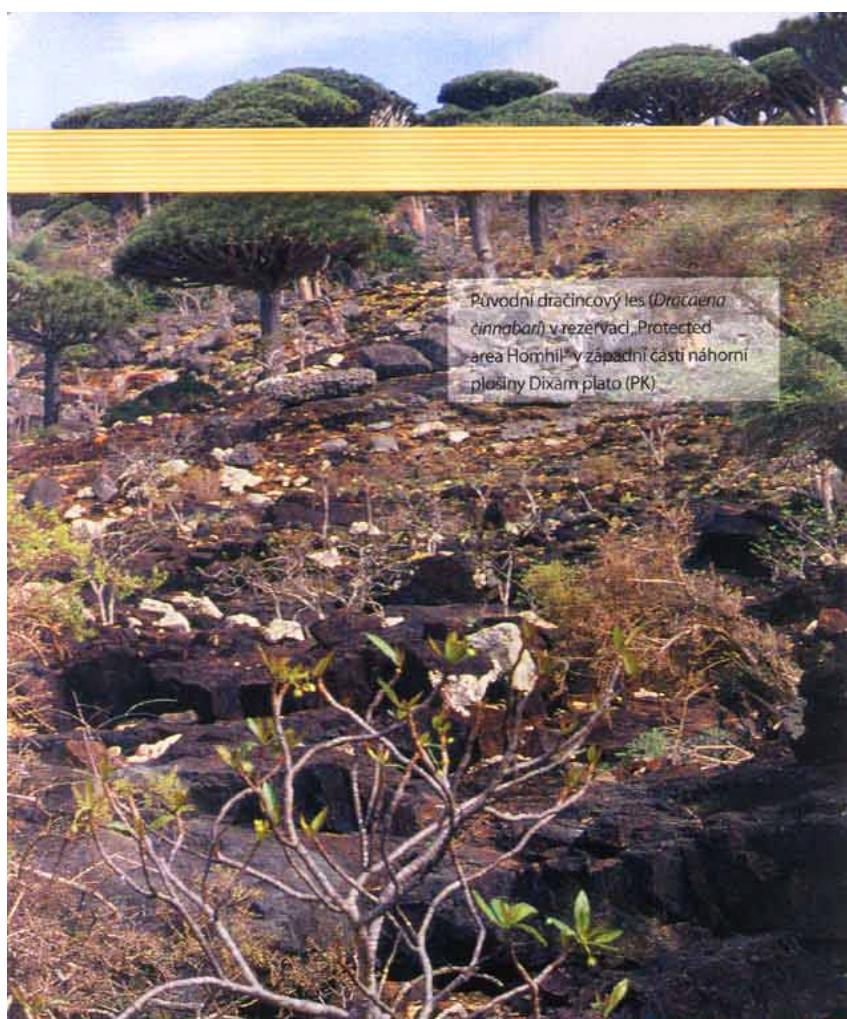
„.... je velký ostrov pokrytý pouštěmi i močály, jsou tu řeky s krokodýly, hodně hadů a velkých ještěrů, jejichž maso domorodci jedí a jejich tuk používají místo olivového oleje...“

■ Petr Kabátek
Foto: Petr Kabátek (PK), František Kovařík (FK) a David Král (DK)

T o říká jedna z prvních zpráv o bájném ostrově Sokotra, napsaná řeckým námořníkem z období před 2000 lety. Staří Řekové nazývali tento ostrov, který byl součástí archipelagu dalších tří menších ostrůvků, Dioscorida. Nejbliže k Africe položený ostrov Abd-al-Kuri, který nebyl od

■ Na silnici ležela přejatá užovka (*Coluber socotrae*); za celý pobyt na Sokotře jsme spatřili jenom tento exemplář (PK)

Původní dračincový les (*Dracaena cinnabarin*) v rezervaci „Protected area Homhil“ v západní části náhorní plošiny Dixám plato (PK)

Štíři

Na hlavním ostrově Sokota se vyskytuje celkem pět druhů štírů, z nichž tři jsou místní endemité a dva (*Hemiscorpia socotranus* Pocock, 1899 a *Orthochiroides vachoni* Kovářík, 1998) se vyskytují také v Somálsku. Nejhojnějším a zároveň největším druhem je *Hottentotta socotrensis* (Pocock, 1889), která měří až 8 cm. Nejmenšími a také vzácnými jsou *Orthochiroides insularis* (Pocock, 1899) a *Orthochiroides socotrensis* Kovářík, 2004. Ti dorůstají méně než 3 cm.

druhohor zatopený, provázejí dva menší bratři, jak domorodci oslovují ostrůvky Samha a Darsa. Celé souostroví leží v Adenském zálivu Indického oceánu mezi Somálskem a Arabským poloostrovem. I když je toto souostroví blíže Africe, patří pod správu arabského státu Jemen. ▶

▶ Typický obrázek sukulentní skalky na Sokotře. V popředu *Adenium sokotranum* a v pravém rohu stromová *Euphorbia arbuscula*. Křovinatý podrost tvorí *Croton socotranus* (PK)

► Největšího gekona souostroví (*Phylodactylus riebeckii*) jsme objevili na jižním pobřeží pod kůrou mrtvého stromu (PK)

Po příletu na nové letiště v Mouri nás přivítal Mahmet, průvodce a řidič v jedné osobě. Přivítání nebylo ledajaké, pravým sokotránským pozdravem je vzájemné dotknutí špiček nosů a posléze špičkou nosu na horní stranu ruky.

Při odjezdu z letiště nás překvapila výstavba dvouproudé dálnice do 15 km vzdáleného hlavního města Hadibo. Na celém ostrově je několik desítek aut, včetně nákladních - a do toho dálnice; že by pro turisty?

Silnice z letiště do hlavního města vedla přes úbočí vápencové plošiny, která pokrývá největší část ostrova. Na svazích nás vitaly obecní krasavice, jak nazývá

Podarilo se nám navštívit jen ostrov Sokota, i když jsme měli velký zájem prozkoumat odlehly ostrov Abd-al-Kuri. Bohužel, překazil nám to muslimský svátek ramadán, období, kdy přes den nefunguje, lidé se postí a čekají na noc, kdy se mohou napít a najíst, i požít trochu omamných látek z mladých listů stále zelených stromků katy jedlé (*Catha edulis*), Alláh totiž nic nevidí...

Po příletu do jemenského hlavního města Sanná bylo naši povinností co nejrychleji koupit letenky na ostrov, ale zapomněli jsme, že svátky jsou svátky! Letadlo létá dvakrát týdně z hlavního

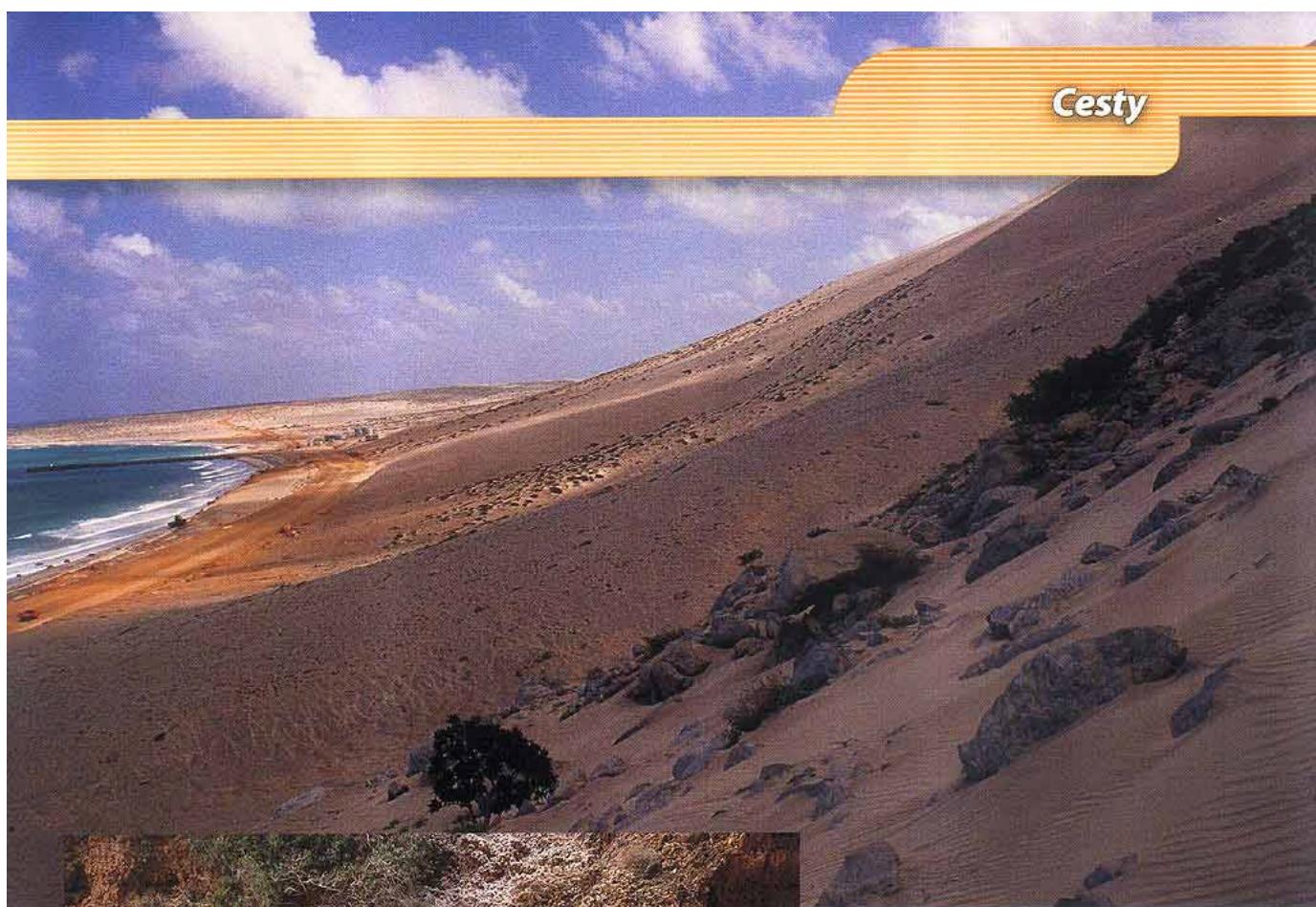
Nočním životem žijící tesařík piluna (*Nothopleurus arabicus*) se dokáže vyvíjet jako jediný tesařík v kmenech dračinců (PK)

města a jedenkrát týdně z přístavu Aden. Na první pohled to vypadá, že bychom neměli mít s odletem problém, ale zdání klame. Během ramadánu se může stát cokoli. Letadlo vůbec neletělo a další spoj byl přetížen zbožím, které se domorodci snaží dostat na trh do hlavního města ostrova. Na nás došla řada až za jedenáct dní. Na návštěvu Abd-al-Kuri jsme mohli zapomenout, zbývaly nám necelé tři týdny na největší ostrov Sokota o délce 125 km a šířce 35 km a k tomu ještě pohoří s nejvyšší horou Galbil (1519 m n. m.).

► Domorodý pastvec z náhorní plošiny Dixam plato (PK)

botanik František Starý sukulentní *Adenium socotranum* s růžovými květy podobným oleandru, a ještě bizarnější okurkovníky (*Dendrosicyos socotra*), tykvovité rostliny s tlustými kmeny dosahující výšky až přes dva metry, na vrcholcích jejich kmenů vyrůstají okurkovité listy se žlutými květy. Bizarnost těchto sukulentů byla doplněna deštňíkovitými tvary stromových prysčů *Euphorbia arbuscula*. Flóra více připomíná Madagaskar nebo africké pobřeží než Arabský poloostrov. Vyskytuje se zde více než 850 druhů výšších rostlin, z toho jich je 293 endemických. Při průjezdu vápencovými svahy náhle Mahmet prudce zabrzdil, ukazoval na silnici a domorodým jazy-

kem vykřikoval prapodivná slova. Na silnici ležela přejatá užovka. Tato růžově kroužkovaná **užovka** *Coluber socotrae* žije na ostrově skrytým životem a za celý pobyt jsem viděli jen tento exemplář. Rozradostnění nálezem prvního hada, a ještě k tomu takovou vzácností, jsme po kračování v cestě do pobřežní nížiny, kde leží hlavní město ostrova Hadibo. Nížina je pokryta keřovitým porostem *Croton socotranus* a *Jatropha unicostata*, ze stromů je vidět ojediněle pichlavý *Ziziphus spinosissima-christi*.

V tomto kamenném městečku jsou dva hotely, takže jsme neměli problém s výběrem. V našem případě se jednalo o jednoduchou jednoposchoďovou stavbu bez stálé zásoby elektrického proudu. Hotel má svůj elektrický zdroj, který

umožňuje odebírat elektrinu o několik hodin dle, než ji má k dispozici město. V noci okolo světel, pokud vůbec svítila, lovili gekoni *Hemidactylus flaviviridis*, jedni z mála plazů, kteří nejsou endemickí.

Nepříznivé klima, kvalita hotelových služeb a celková neochota domorodců zavdává příčinu nezájmu turistů. Statistiky údaj 50 turistů za rok hovoří za všechno. Od května do října vane od severovýchodu tak silný vítr, že na ostrově nemůže přistát letadlo ani lod' se zásobami. Důkaz o síle tohoto větru nalezneme na severovýchodním pobřeží, kde je písek z pláží naváty na skalnaté úbočí. Jedná se o písčnou dunu několik kilometrů dlouhou, sahající až do výšky 200 metrů.

Od května do října vane na severovýchodním pobřeží silný monzunový vítr. Písek z pláží naváty na skalnaté úbočí vytváří písčnou dunu několik kilometrů dlouhou a sahající až do výšky 200 metrů (PK)

Terénní automobily, nezbytná součást celé expedice, stojí ve vyschlém korytě Wadi Ireeh, v nejsevernější části ostrova nazývané Noged plain (PK)

První dva dny na ostrově jsme prozkoumali okolí Hadibo a několik kilometrů na západ vzdálenou pobřežní lagunu, kde jsou vidět zbytky kmenů po původním mangrovovém porostu. Pobřeží laguny je porostlé souvislými křovinami slanomilné rostliny *Limonium*, ve kterých pobíhají velcí barevní krabi. V okolí křovinaté zelené plochy, v místech, kde bylo větší sucho, jsme ▶

Chamaeleon *Chamaeleo monachus* je rozšířený po celém ostrově a pravděpodobně bude i hojný. O bionomii tohoto druhu se ví velmi málo (PK)

Cesty

Samice endemického štíříka *Monocentropus balfouri* (FK)

Přehled plazů Sokotry

čeleď	druh
Chamaeleonidae	<i>Chamaeleo monachus</i> Gray
Gekkonidae	<i>Pristurus abdelkuri</i> Arnold
	<i>Pristurus guichardi</i> Arnold
	<i>Pristurus insignitus</i> Blanford
	<i>Pristurus insignoides</i> Arnold
	<i>Pristurus obscurus</i> Rösler & Wranik
	<i>Pristurus sahyadrensis</i> Rösler & Wranik
	<i>Pristurus socotranus</i> Parker
	<i>Hemidactylus dracaenacolus</i> Rösler & Wranik
	<i>Hemidactylus granti</i> Boulenger
	<i>Hemidactylus flaviviridis</i> Rüppell
	<i>Hemidactylus forbesii</i> Boulenger
	<i>Hemidactylus homoeolepis</i> Blanford
	<i>Hemidactylus oxyrhinus</i> Boulenger
	<i>Hemidactylus pumilio</i> Boulenger
	<i>Hemidactylus turcicus</i> (Linnaeus)
	<i>Phyllodactylus riebeckii</i> (Peters)
	<i>Phyllodactylus trachyrrhinus</i> (Boulenger)
Scincidae	<i>Mabuya socotrana</i> (Peters)
	<i>Parachaloides socotranus</i> Boulenger
Lacertidae	<i>Mesalina balfouri</i> Blanford
Tropidophidae	<i>Pachydactylus brevis</i> Günther
Leptotyphlopidae	<i>Leptotyphlops filiformis</i> (Boulenger)
	<i>Leptotyphlops macrurus</i> (Boulenger)
Typhlopidae	<i>Typhlops socotranus</i> Boulenger
Colubridae	<i>Coluber socotrae</i> (Günther)
	<i>Ditypophis vivax</i> Günther

pod kameny nacházeli nejhojnějšího ze štířů, druh *Hottentotta socotrensis*. Při průzkumu okolí města jsme objevili jediného zástupce ještěrek, *Mesalina balfouri*. Je to druh rozšířený po celém ostrově, vyhledávající sušší místa s kameny. Dalším hojným zástupcem ještěrů jsou denní gekoni rodu *Pristurus*; na ostrově žije sedm druhů, které většinou obývají suché kamenité biotopy. Samečci si kyváním hlavy a ocasu obhajují teritorium, při vyplašení rychle utikají a snaží se schovat do skulin a pod kameny.

Na další den jsme naplánovali několikadenní výpravu, proto jsme se večer domluvili, že se zajdeme posilnit „vydatnou“ večeří do místní „restaurace“. K jídlu byla na výběr roztažená ryba, arabské fazole „full“ nebo kousek uvařeného, v lepším případě opečeného kozího nebo skopového masa, a to vše dle nálad místního kuchaře.

Druhý den jsme vyrazili do zeleného údolí Wadi Ayhaft. Jedná se o jedno z nejkrásnějších míst Sokotry. Není divu, že je zde plánovaná naučná stezka pro turisty. Stráně jsou plné sukulentních rostlin, stromový porost je tvořený *Sterculia africana* sokotrana, *Tamarindus indicus*, myrhovníky (*Commiphora ornifolia*), kadidlovníky rodu *Boswellia* a majestátnými deštňkovými stromy dračinci (*Dracaena cinnabari*). Poslední

Plazi a ryby

V žebříčku mýr endemismu se řadí souostroví na desáté místo na světě. Dobře zpracovaná flóra vykazuje 34,5 % endemitů. Pro porovnání: souostroví Galapágy mají endemitů 42,2 % a Kanárské ostrovy 28,5 %. Procentuální údaje o plazech žijících na sousíjou ještě výši - 88,8 % endemitů. Z 27 druhů jen tři mají rozšíření i na pevnině (*Hemidactylus turcicus*, *H. flaviviridis* a *H. homoeolepis*). Z pobřežních vod jsou známé jen údaje o mořské želvě karetě obrovské (*Chelonia mydas*). Zprávy o výskytu dalších druhů mořských želv, mořského krokodýla a mořských hadů chybí, ale dlouhé mořské cesty těchto živočichů je až k pobřežním vodám souostroví Sokota mohou zavést. Obožvělníci na Sokotře nežijí a ze sladkovodních ryb je znám jeden druh halančíka *Aphanius dispar*, o kterém se dodnes neví, jestli je původní. Ve Wadi Ireeh v jižní části ostrova Sokota jsme v tůnách sladké vody zahlédli 20 až 30 cm dlouhé ryby, po podrobnejším prozkoumání jsme však zjistili, že se jedná o mořské ryby, které se sem dostaly s rozvodněním říčky při monzunových deštích.

souvislé porosty tohoto stromu můžete vidět už jen na Sokotře, a to jen na pář místech náhorní plošiny Dixam plato. Domorodci z tohoto stromu sbírají mízu, tzv. „dračí krev“, která se používá jako antisepťum a též jako barvivo.

Bohužel, po dvou dnech stanování mezi třemi obrovskými stromy *Tamarindus indicus* jsme museli Wadi Ayhaft nedobrovolně opustit, přišel monzun a přes noc spadlo tolik vody, že se brod přes říčku, která vedla v údoli, stal neprůjezdný. Zachránila nás přivolaná pomoc. Přijel obrovský nakladač, který buduje zmínovanou dálnici, jediný stroj těchto rozměrů na ostrově, který prudkou řekou dokázal projet a zachránit nás.

Po několikadenním průzkumu toho údolí jsme objevili na keřích *Croton socotranus* dva krásné exempláře *Chamaeleo monachus*. Tyto endemické chameleony jsme nacházeli na různých místech ostrova. Typ lokality ani nadmořská výška nehrály roli, druh je rozšířený po celém ostrově a pravděpodobně bude

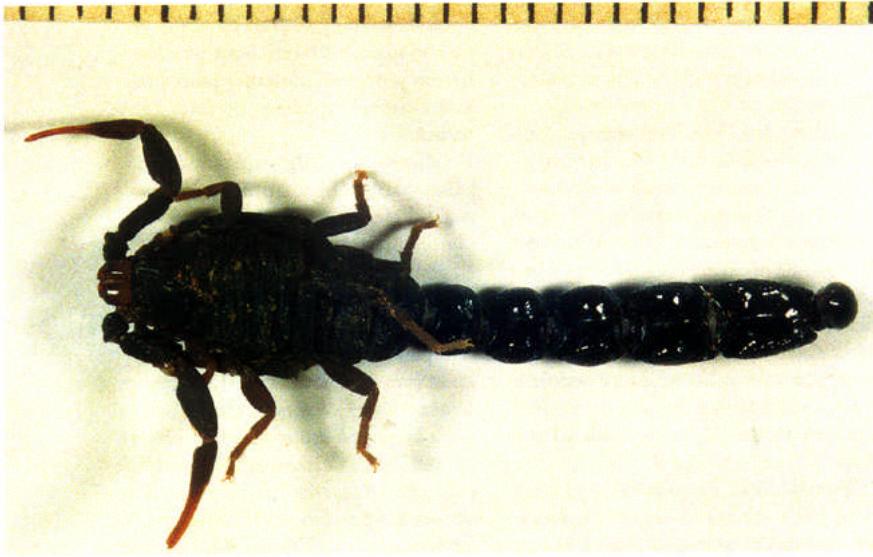
i poměrně hojný. O jeho bionomii se však ví málo, nacházeli jsme jej v keřových porostech, dokonce jsem viděl jeden exemplář přelézat po zemi z keře na keř.

Monzunové deště zaplavily celou přimorskou nížinu, a proto jsme se rozhodli jet na náhorní plošinu Dixam plato. Půl dne trvalo, než se auto vyškrábalо těžkým kamenitým terénem do nadmořské výšky 800 metrů. Na rozsáhlé náhorní plošině jsou ke spatření panoramata dračincového lesa, která jsou doplňována světlými stromy *Cephalocroton socotranus*. Občas jsou vidět kamenné kruhové stavby pastevců; stabilnější dešťová závlaha zaručuje stálé zelené pastviny, jediné místo, kde se pase hovězí dobytek. Většina potoků a řek pramení na Dixam plato, rozvodí dělí severní a jižní stranu ostrova a při vtoku do pobřežní nížiny se voda z koryt většinou vytrati.

Pod plochými kameny ve škrapových polích jsme objevili hojněho scinka •

Samec hojněho druhu skorpiona *Scorpionops fuscatus* (FK)

Sokota

Souostroví Sokota leží v Arabském moři a skládá se z největšího ostrova Sokota o rozloze 3625 km², který je nejblíže k Arabskému poloostrovu (přibližně 800 km). Na jihozápad od něj jsou dva menší ostrůvky Darsa a Samha a poslední v řadě je druhý největší ostrov Abd al-Kuri o ploše 162 km², který je 100 km vzdálený od somálského mysu Guardafui. Před 70 miliony let se souostroví odtrhlo od prastarého kontinentu Gondwana a prestalo být spojeno s pevninou. Historické vztahy včetně geologického složení jsou blíže Africe než Arabskému poloostrovu, v Adenském zálivu je dokonce až 5000 m hluboký příkop oddělující souostroví od Arábie. Okolo Sokotry je úzký korálový útes, proto lodě s větším ponorem musí kotvit na širém moři a zboží se musí překládat na čluny.

Aridní tropická oblast, ve které leží souostroví, naznačuje relativně vysoké teploty - v zimním období okolo 25 °C a v létě i přes 40 °C. V nadmořské výšce od 1000 m n. m. je teplota nižší - může klesnout i pod 10 °C. Suché podnebí ostrova narušují dva monzuny, na srážky vydatnější přichází na přelomu podzimu a zimy, slabší koncem jara. Na Sokotře je nejvhlcí pohoří Haghier, o něco sušší je sever ostrova a nejsušší je jih, který leží ve srážkovém stínu. Od května do září trvají silné monzunové větry, které brání leteckému a lodnímu zásobování. Ostrov se dá rozdělit do tří pásem. První je pobřežní nížina, která může zasahovat až 5 km do vnitrozemí, následuje největší část, střední vápencová plošina Dixam plato sahající až do výšky 800 m, nad níž se tyčí pohoří Haghier s nejvyšší horou Galbil (1519 m n.m.).

V současné době na Sokotře žije přes 40 000 obyvatel. Etnikum je různorodé, arabsko-africko-indické, jeho prapůvod ovšem není dodnes znám. Z arabské pevniny už po několika generacích přicházejí noví přistěhovalci, kteří se většinou usídlí v Hadibo, hlavním městě ostrova. Domorodci se převážně živí rybařením, pastevectvím nebo sběrem léčivých látek z rostlin.

Paracbalcides socotranus podobného krátkonože uhereské, ze štíru vzácnější drobné černé **Hemiscorpius socotranus** a sklipkany **Monocentropus balfouri** - dokonce jsme jednu dospělou samici zahledli lézt ráno venku, ještě měla na sobě kapky ranní rosy.

Zima v noci nás donutila na další spaní sjet do nižší nadmořské výšky. Umožnil nám to hluboký kaňon Wadi

●●● Samec štíra *Orthochiroides insularis* (FK)

●● Samec (holotyp) štíra *Orthochiroides socotrensis* (FK)

● Samice (paratyp) štíra *Orthochiroides vachoni* (FK)

Jediným jedovatým plazem na Sokotře je had *Ditypophis vivax*, patřící mezi zástupce užovkovitých (DK)

Esgego, který je zaříznutý v náhorní plošině. Radost nám udělalo nejenom oteplení, ale i noční objev hada *Ditypophis vivax*, patřícího mezi zástupce užovkovitých. Tento nevelký had, tvarém podobný zmiji, který vytváří dvě barevné formy, oranžovou hnědou, je se svými zadními jedovatými zuby jediným jedovatým plazem na souostroví.

Další z míst, která jsme navštívili, je západní úbočí Dixam plato. Zde se nachází jediná rezervace na ostrově, „Protected area Homhil“. Svaty jsou porostlé dračinci doplněnými tlustými kmeny sukulentních rostlin. Utábořili jsme se na pláni blízko potoka, který byl lemován obrovskými kmeny fikovníku (*Ficus salicifolia*). Z větví stromů visely vzdušné kořeny v souvislých závěsech a, když jsem v noci na ně posvítil baterkou, stíny i bizarnost samotná mi nahánely hruzu. V místech, kde nebylo tolik vlhko, jsme objevili mezi kameny několik hnědých scinků *Mabuya socotra* s oranžovým hrdlem, dlouhých kolem 20 cm. Pokoušeli jsme se odchytit je na vyfotografování, bohužel, jejich rychlosť byla větší než naše.

Po dvou dnech na této lokalitě jsme pokračovali dál na jih, do nejsuššího místa ostrova, „Noged plain“. Monzunový dešť, který přichází ze severovýchodu, se zastaví v horách a dál na jih už se nedostane. Pobřežní nížina je

pokryta kamením a písčkem, který místy vytváří souvislé písčné duny. Jediný zdroj vody jsou říčky, které stékají ze skalních převisů vysoce položené plošiny Dixam plato. Voda se však až do pobřežní nižiny nedostane, prosákne hluboko pod zem, a domorodcům nezbývá, než kopat hluboké studny.

Utábořili jsme se u jedné takové říčky. Voda přepadávala přes vysoký skalní převis a při dopadu se ztrácela pod zemí; bylo to jedno z mála míst,

kde jsme se mohli ochladit v úmorném vedru. V noci se nám podařilo objevit pod kůrou mrtvého stromu společně s tesáriky *Notbopleurus arabicus*, jedinými zástupci podčeledi pilun (Prioninae), největšího gekona žijícího na ostrově a dosahujícího až 30 cm délky. *Phyllodactylus riebeckii* je zástupcem asi tří druhů tohoto endemického rodu. Slovíčko „asi“ je zde proto, že na ostrově Samha se podařilo chytit s největší pravděpodobností další druh.

Posledním místem byl západní cíp ostrova, malé pohoří Khayrha. Zde jsme si vychutnávali poslední doušky bizarní krajiny, snažili se vyfotografovat to, co jsme si myslí, že jsme ještě nestihli, a kouskem myslí jsme už byli doma.

Den před odletem jsme se vypravili na poslední koupel v Indickém oceánu. V pobřežních skaliskách lovili čiperní gekoni *Pristurus socotranus*. Při odlivu se vytvářely tůně. Ty mělké v denním žáru rychle vysychaly a mořští živočichové, kteří v nich uvízli, uhynuli. Západ rozkládajících se těliček lákal hmyz, a na to čekali titi denní gekoni. Krásný úkaz využití potravní niky.

Expedice na bájný ostrov končí. Doufáme, že jeho nedotčenosť přetrvá. UNESCO usiluje o zařazení celého ostrova mezi biosférické rezervace, tlak na zřízení turistického průmyslu však silí. Jak osud ostrova dopadne, je v rukách mocných lidí. Proto bych přál tamním obyvatelům a přirodě hodně klidu a pohody. ■

Slepák rodu *Leptotyphlops* (DK)